

Конвенція про права осіб з інвалідністю

Поширення: Загальне
2 вересня 2016 року

Мова оригіналу: англійська

Попередня невідредагована
версія

Комітет з прав осіб з інвалідністю

Зауваження загального порядку № 4 (2016 р.)

Стаття 24: Право на інклюзивну освіту

1 ВСТУП

1 Сучасне міжнародне право визнає осіб з інвалідністю, які історично вважалися особами, що отримують соціальну допомогу, суб'єктами права, які заявляють про своє право на освіту без дискримінації та на основі рівних можливостей. Конвенція ООН про права дитини (КПД, 1989 р.), Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990 р.), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю Організації Об'єднаних Націй (1993 р.) та Саламанська декларація та рамки дій (1994 р.) – усі ці документи передбачають заходи, які свідчать про зростання розуміння та обізнаності про право осіб з інвалідністю на освіту.

2 Визнання інклюзії як ключа до досягнення права на освіту підсилилося за останні 30 років і було закріплене у Конвенції про права осіб з інвалідністю (далі – «Конвенція») – першому документі обов'язкової сили, який містив у собі концепцію якісної інклюзивної освіти. Ціль сталого розвитку (ЦСР) 4 також заявляє про якісну інклюзивну та рівноправну освіту. Інклюзивна освіта має центральне значення для досягнення якісної освіти для усіх учнів, у тому числі учнів з інвалідністю, а також для розвитку інклюзивних, мирних та справедливих суспільств. Крім того, на її користь говорять вагомні освітні, соціальні та економічні аргументи. Тематичне дослідження Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) за 2013 рік на тему прав осіб з інвалідністю на освіту підтверджує, що лише інклюзивна освіта може запропонувати людям з інвалідністю як якісну освіту, так і соціальний розвиток, а

також гарантію універсальності та недопущення дискримінації при реалізації права на освіту.¹

3 Однак, незважаючи на досягнутий прогрес, Комітет з прав осіб з інвалідністю (далі – «Комітет») занепокоєний стійкістю деяких глибоких та складних проблем. Мільйонам осіб з інвалідністю і досі відмовляють у праві на освіту, а для значно більшої кількості доступна лише освіта гіршої якості в умовах ізоляції від однолітків.

4 Бар'єри, що перешкоджають доступу осіб з інвалідністю до інклюзивної освіти, можна пояснити багатьма чинниками, у тому числі:

- a) нерозумінням та нездатністю впровадити модель інвалідності, що базувалася б на правах людини, внаслідок чого до виключення осіб з інвалідністю призводять, в першу чергу, бар'єри у місцевих громадах та у суспільстві, а не їх особисті вади;
- b) стійкою дискримінацією щодо осіб з інвалідністю, яка ускладнюється ізоляцією осіб, що й досі залишаються поміщеними в установи довгострокового проживання, та низькими очікуваннями щодо осіб з інвалідністю, які проживають у звичайних умовах, що сприяє зростанню забобон та страхів, яким нічого не протиставляється;
- c) відсутністю знань про сутність та переваги інклюзивної та якісної освіти, а також багатоманітності, у тому числі духу суперництва за умов навчання для всіх; відсутністю просвітницької роботи з батьками та недостатнім реагуванням на потреби у підтримці, що призводить до недоречних страхів та стереотипів, що інклюзія призведе до погіршення якості освіти або в інший спосіб негативно вплине на інших;
- d) браком деталізованих даних та досліджень, необхідних для ведення обліку та розроблення програм, що перешкоджає розробленню ефективних політик та заходів для підтримки інклюзивної та якісної освіти;
- e) браком політичної волі, технічних знань та можливостей для реалізації права на інклюзивну освіту, у тому числі недостатньою підготовкою усіх педагогічних працівників;
- f) невідповідністю або недостатністю механізмів фінансування матеріального заохочення розумного пристосування для включення учнів з інвалідністю, міжвідомчої координації, забезпечення підтримки та сталості;
- g) браком засобів правового захисту та механізмів стягнення відшкодування за порушення прав.

---

¹ Пункт 3 вказаного дослідження (A/HRC/25/29)

5 В усіх заходах, що вживаються для впровадження інклюзивної освіти, держави-учасниці повинні враховувати основні загальні принципи Конвенції та забезпечувати відповідність процесу та результатів розвитку системи інклюзивної освіти статті 3.

6 Це Зауваження загального порядку застосовується до усіх осіб з фактичною або припущеною інвалідністю.² Комітет усвідомлює, що деякі категорії мають більший ризик виключення з освіти, ніж ніші, а саме: особи з інтелектуальними вадами або множинною інвалідністю, сліпо-глухі особи, особи з аутизмом, або особи з інвалідністю у контексті надзвичайних гуманітарних ситуацій.

7 У відповідності до пункту 3 статті 4, держави-учасниці повинні вести активні консультації з особами з інвалідністю, зокрема дітьми з інвалідністю, через організації, що їх представляють, щодо всіх аспектів планування, виконання, моніторингу та оцінювання політик у сфері інклюзивної освіти. Особи з інвалідністю та, за необхідності, їхні сім'ї повинні визнаватися партнерами, а не лише одержувачами освіти.

2 НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ СТАТТІ 24

8 Відповідно до пункту 1 статті 24, держави-учасниці повинні забезпечувати реалізацію права осіб з інвалідністю на освіту за допомогою системи інклюзивної освіти на усіх рівнях, у тому числі на рівні дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти, професійного навчання та навчання впродовж життя, позакласної та суспільної діяльності, при чому реалізація такого права забезпечується для усіх учнів, включаючи осіб з інвалідністю, без дискримінації та нарівні з іншими.

9 Право на інклюзивну освіту містить у собі трансформації в культурі, політиці та практиці в усіх формальних та неформальних навчальних середовищах з метою пристосування до різних вимог та ідентичності окремих учнів, у поєднанні із зобов'язанням ліквідувати бар'єри, які перешкоджають такій можливості. Воно передбачає посилення здатності системи освіти охоплювати усіх учнів. Воно акцентує увагу на повноцінній та ефективній участі, доступності, відвідуваності та досягненням усіх учнів, особливо тих, які, з різних причин, є виключеними або перебувають під загрозою маргіналізації. Інклюзія передбачає доступ та просування у системі високоякісної формальної та неформальної освіти без дискримінації. Вона прагне дати можливість громадам, системам та структурам боротися з дискримінацією, у тому числі зі шкідливими стереотипами, визнати багатоманітність, сприяти всебічному залученню та долати бар'єри на шляху до навчання та залучення для усіх, зосереджуючись на добробуті та успіху учнів з інвалідністю. Вона вимагає докорінної трансформації систем освіти в аспектах законодавства, політики та механізмів фінансування, управління, планування, надання та моніторингу послуг освіти.

10 Інклюзивну освіту слід розуміти як:

---

² Пункт 2 статті 1 Конвенції про права осіб з інвалідністю

- a) Фундаментальне право усіх учнів. При чому, важливо, що це право належить кожному конкретному учню, а не батькам чи опікунам (у випадку дітей). Відповідальність батьків у цьому випадку підпорядковується праву дитини.
- b) Принцип, який цінує добробут усіх учнів, поважає невід'ємну гідність та самостійність, визнає індивідуальні потреби та здатність бути ефективно включеним у суспільне життя та робити у нього свій внесок.
- c) Засіб реалізації інших прав людини. Це основний засіб, за допомогою якого особи з інвалідністю можуть покінчити з бідністю, одержати можливість повноправної участі у житті своїх громад та домогтися захисту від експлуатації.³ Це також є основним засобом для побудови інклюзивних суспільств.
- d) Результат процесу неперервного та проактивного зобов'язання щодо ліквідації бар'єрів, які перешкоджають праву на освіту, разом з відповідними змінами у культурі, політиці та практиці звичайних шкіл з метою прийняття та ефективного включення усіх учнів.

11 Комітет підкреслює необхідність розрізняти поняття виключення, сегрегації, інтеграції та інклюзії. «Виключення» має місце, коли учням у будь-який спосіб, прямо або опосередковано, заважають отримати доступ до освіти, або відмовляють у такому доступі. «Сегрегація» має місце, коли освіта учнів з інвалідністю надається у відокремлених середовищах, пристосованих до різних або до певного виду порушень, в ізоляції від інших учнів без інвалідності. «Інтеграція» – це процес поміщення осіб з інвалідністю в існуючі звичайні навчальні заклади, за умови що ці особи можуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів.⁴ «Інклюзія» означає процес системних реформ, що охоплюють зміни та модифікації змісту, методів викладання, підходів, структур та стратегій освіти, які спрямовані на подолання бар'єрів на основі бачення, метою якого є надання усім учням відповідної вікової групи рівноправного навчального досвіду та середовища, яке найкращим чином відповідає їхнім потребам та побажанням, із залученням кожного учня до участі. Поміщення учнів з інвалідністю у звичайні класи без відповідних структурних змін, що стосуються, наприклад, організації, навчальних планів, стратегій викладання та навчання, не можна вважати інклюзією. Крім того, інтеграція не гарантує автоматично переходу від сегрегації до інклюзії.

12 Основними рисами інклюзивної освіти є:

- a) Загальносистемний підхід: міністерства освіти повинні забезпечити спрямування усіх ресурсів на розвиток інклюзивної освіти, а також на

³ Зауваження загального порядку № 13 до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (E/C.12/1999/10)

⁴ Пункт 4 Тематичного дослідження УВКПЛ на тему прав осіб з інвалідністю на освіту (A/HRC/25/29) та документ ЮНІСЕФ, «Право дітей з інвалідністю на освіту: Підхід до інклюзивної освіти на основі прав людини» (*The Right of Children with Disabilities to Education: A Right-Based Approach to Inclusive Education*), Женева, 2012 рік.

введення та впровадження необхідних змін в інституційній культурі, політиці та практиці.

- b) Охоплення усього освітнього середовища: відданість керівників навчальних закладів є надзвичайно важливою для введення та впровадження культури, політик і практик для досягнення інклюзивної освіти на усіх рівнях: на рівні викладання та стосунків у класі, засідань керівних рад, керівництва роботою викладачів, консультаційних послуг та медичної допомоги, шкільних поїздок, бюджетних асигнувань та будь-якої взаємодії з батьками учнів з інвалідністю та без інвалідності (коли це застосовно), місцевою громадою та широким загалом.
- c) Цілісний підхід до особистості: визнання здатності кожної особи навчатися та встановлення високих очікувань для усіх учнів, у тому числі учнів з інвалідністю. Інклюзивна освіта пропонує гнучкі навчальні плани, методи викладання та навчання, адаптовані до різних сильних сторін, вимог та стилів навчання. Цей підхід передбачає надання підтримки та розумного пристосування, а також раннього втручання для того, щоб учні були в змозі реалізувати свій потенціал. При плануванні видів навчальної діяльності основна увага приділяється здібностям та прагненням учнів, а не змісту. Такий підхід прагне до подолання сегрегації в освіті шляхом забезпечення інклюзивного викладання у доступному навчальному середовищі з належними допоміжними засобами. Система освіти повинна реагувати на персональні потреби учня, замість того щоб очікувати його пристосування до системи.
- d) Підтримка вчителів: Усі вчителі та інші працівники отримують освіту та підготовку, що наділяють їх ключовими цінностями та компетентностями, необхідними для забезпечення інклюзивності навчальних середовищ, що стосується і вчителів з інвалідністю. Інклюзивна культура надає доступне та сприятливе середовище, яке заохочує до співпраці, взаємодії та вирішення проблем.
- e) Цінування та повага багатоманітності: Усіх членів учбової спільноти приймають нарівні з іншими, з повагою до багатоманітності, що стосується, серед іншого, інвалідності, раси, кольору шкіри, статі, мови, культури мовлення, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного, тубільного або соціального походження, власності, народження, віку або іншого статусу. Усі учні повинні відчувати, що їх цінують, поважають, приймають та слухають. У наявності є дієві засоби для запобігання наруги та цькування. За інклюзії до учнів застосовується індивідуальний підхід.
- f) Середовище, що сприяє навчанню: Інклюзивні навчальні середовища являють собою середовища, що є фізично доступними, у яких кожний почуватися безпечно, отримує підтримку, заохочення та має можливість

висловлювати свої думки; у таких середовищах значна увага приділяється залученню самих учнів до розбудови позитивної шкільної спільноти. Визнається важлива роль групи однолітків у навчальному процесі, побудові позитивних відносин, дружби та взаємного прийняття.

- g) Ефективний перехід між етапами освіти: Учні з інвалідністю отримують підтримку, що допомагає забезпечити ефективний перехід від навчання у школі до професійної або вищої освіти, а зрештою і до трудового життя. Розвиваються здібності та впевненість учнів, і для них забезпечується розумне пристосування, а також рівний підхід у процедурах оцінювання, екзаменування та сертифікації їхніх здібностей та досягнень нарівні з іншими.
- h) Визнання важливості партнерських відносин. Об'єднання та федерації вчителів та учнів, організації, що їх представляють, шкільні ради, об'єднання батьків та вчителів, та інші діючі групи підтримки шкіл, як формальні, так і неофіційні, заохочуються до підвищення рівня свого розуміння та знань про питання інвалідності. Залучення батьків або опікунів, та громади слід вважати активом, який володіє певними ресурсами та силами. Відносини між навчальним середовищем та громадою у ширшому сенсі повинні вважатися шляхом, що веде до інклюзивних суспільств.
- i) Моніторинг: Оскільки інклюзивна освіта є неперервним процесом, необхідно здійснювати її регулярний моніторинг та оцінку для запобігання формальних чи неформальних проявів сегрегації або інтеграції. Як зазначено у статті 33, до процесу моніторингу залучаються особи з інвалідністю, у тому числі діти та особи, що потребують інтенсивної підтримки, через організації, що їх представляють, а також (за необхідності) батьки або особи, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю. Необхідно розробити та ввести в дію індикатори, у яких враховуватимуться питання інвалідності, і які відповідатимуть Порядку денному сталого розвитку до 2030 року.

13 У відповідності до Конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, пункт 1 статті 24 підтверджує, що право на освіту повинно реалізуватися без дискримінації й на підставі рівності можливостей. Держави-учасниці повинні заборонити будь-яку дискримінацію за ознакою інвалідності та гарантувати усім особам з інвалідністю рівний та ефективний захист від дискримінації за будь-якими ознаками. Особи з інвалідністю можуть піддаватися комплексній дискримінації за ознакою інвалідності, статі, релігії, правового статусу, етнічного походження, сексуальної орієнтації або мови. Крім того, їхні батьки, брати, сестри та інші родичі можуть також піддаватися дискримінації за ознакою інвалідності за асоціацією. До заходів, яких необхідно вжити для подолання усіх форм дискримінації, належать виявлення та ліквідація правових, фізичних, комунікаційних та мовних, соціальних, фінансових та ставленневих бар'єрів у навчальних закладах та суспільстві. Право на недискримінацію включає в себе право не зазнавати сегрегації та бути отримувати

розумне пристосування, і це право потрібно розуміти у контексті обов'язку забезпечувати доступні навчальні середовища та розумне пристосування.

14 Збройні конфлікти, надзвичайні гуманітарні ситуації та стихійні лиха чинять неспіврозмірний вплив на право на інклюзивну освіту. Для того, щоб забезпечити комплексну безпеку і захист шкіл у надзвичайних ситуаціях, держави-учасниці повинні прийняти інклюзивні стратегії зменшення небезпеки лих, у яких враховуватимуться потреби учнів з інвалідністю. Тимчасові навчальні середовища у таких контекстах повинні забезпечувати право осіб (зокрема дітей) з інвалідністю на освіту нарівні з іншими, що включає в себе наявність навчальних матеріалів у доступній формі, фізично доступних шкільних приміщень, консультаційних послуг або доступ до навчання на місцевій жестовій мові для глухих учнів. Відповідно до статті 11, та визнаючи підвищений ризик сексуального насилля за таких обставин, повинні бути вжиті заходи для гарантування безпечності та доступності навчальних середовищ для жінок та дівчат з інвалідністю. Учням з інвалідністю не може бути відмовлено у доступі до закладів освіти на підставі неможливості їх евакуації у випадку надзвичайної ситуації; натомість необхідно забезпечити розумне пристосування.

15 Пункт 1 (а) статті 24 повторює цілі освіти згідно з Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права та Конвенцією про права дитини, і вказує, що освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людського потенціалу, а також почуття достоїнства та самоповаги та на посилення поваги до прав людини, основоположних свобод і людської багатоманітності. Держави-учасниці повинні забезпечити відповідність освіти цілям та завданням Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права у тлумаченні в світлі Всесвітньої декларації «Освіта для всіх» (Джомтєн, Тайланд, 1990 р.) (стаття 1), Конвенції про права дитини (стаття 29 (1)), Віденської декларації та Програми дій (частина I, пункт 33 та частина II, пункт 80), та Плану дій в рамках Десятиліття ООН з освіти в області прав людини (пункт 2). Ці документи містять додаткові елементи, такі як гендерна рівність та повага до навколишнього середовища.⁵ Право на освіту – це питання доступу та змісту, і повинно спрямовуватися на широкий спектр цінностей, у тому числі розуміння та толерантність.⁶ Інклюзивна освіта повинна прагнути до сприяння взаємній повазі та цінуванню усіх людей, а також до побудови навчальних середовищ, у яких підхід до навчання, культура навчального закладу та сам навчальний план відображатимуть цінність багатоманітності.

16 Відповідно до пункту 1(b) статті 24, освіта повинна спрямовуватися на розвиток особистості, талантів і творчості осіб з інвалідністю, а також їхніх розумових, фізичних та комунікаційних здібностей у найповнішому обсязі. Освіта осіб з інвалідністю занадто часто концентрується на «дефіцитному» підході, на їхніх дійсних або припущених вадах, та на обмеженні можливостей на основі попередньо визначених та негативних припущень щодо їхнього потенціалу. Держави-учасниці повинні

---

⁵ Зауваження загального порядку № 13 до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (E/C.12/1999/10)

⁶ Зауваження загального порядку № 1 до Конвенції про права дитини – Цілі освіти (CRC/GC2001/1)

підтримувати створення можливостей для того, щоб освітній процес відштовхувався від унікальних сильних сторін та талантів кожної особи з інвалідністю.

17 Відповідно до пункту 1(с) статті 24 цілі освіти повинні бути направлені на надання особам з інвалідністю можливості брати повноцінну та ефективну участь у житті вільного суспільства. У статті 23 Конвенції про права дитини наголошується, що дітям з інвалідністю повинна надаватися допомога, метою якої є забезпечити їх «ефективний доступ до послуг [...] освіти [...] таким чином, який призводить до найбільш повної по можливості інтеграції дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи». Держави-учасниці повинні визнати, що індивідуальна підтримка та розумне пристосування є пріоритетними питаннями та повинні надаватися безкоштовно на всіх обов'язкових рівнях освіти.

18 Пункт 2 (а) забороняє виключати осіб з інвалідністю із загальної системи освіти, у тому числі шляхом будь-яких законодавчих або нормативних положень, що обмежують їхнє включення на підставі їхньої вади або її «тяжкості», наприклад, обумовлюючи їхнє включення «мірою потенціалу особи», або на підставі припущення щодо непропорційного та неналежного тягаря з метою уникнення зобов'язання щодо забезпечення розумного пристосування. «Загальна освіта» означає будь-яке звичайне навчальне середовище та галузь освіти. Віднесення певних учнів до категорії «нездатних до навчання» і, таким чином, таких, що не допускаються до освіти, вважається прямим виключенням. Непрямим виключенням вважалася б вимога пройти звичайний тест для зарахування до школи без надання розумного пристосування та підтримки. У відповідності до статті 4 (b), необхідно здійснити перегляд усього законодавства для того, щоб пересвідчитися у його недискримінаційності по відношенню до осіб з інвалідністю та його відповідності статті 24, та, за потреби, змінити чи скасувати такі законодавчі акти у систематичний спосіб та якнайшвидше.

19 Пункт 2 (b) вимагає, щоб особи з інвалідністю мали доступ до інклюзивної, якісної та безплатної початкової й середньої освіти в місцях свого проживання, а також можливість безперешкодного переходу між двома цими ступенями освіти нарівні з іншими. Комітет виходить з тлумачення Комітету з економічних, соціальних і культурних прав, згідно з яким для виконання цього зобов'язання системі освіти повинні бути притаманні наступні чотири взаємопов'язані характеристики.⁷

20 Наявність: Державні та приватні навчальні заклади та програми повинні бути у наявності в достатній кількості та якості. Держави-учасниці повинні гарантувати широку наявність на всій своїй території місць для здобуття учнями з інвалідністю освіти на усіх рівнях.

21 Доступність – у відповідності до статті 9 Конвенції та Зауваження загального порядку № 2 Комітету, навчальні заклади та програми повинні бути доступні кожному без дискримінації. Доступною повинна бути уся система освіти, включаючи будівлі,

---

⁷ Зауваження загального порядку № 13 до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (E/C.12/1999/10)

інформацію та комунікацію, у тому числі задіяння частотно-модульованих та вбудованих в оточуюче середовище допоміжних систем для підвищення ефективності слухових апаратів, навчальні плани, навчальні матеріали, методи викладання, оцінювання, а також допоміжні та мовні послуги. Середовище, у якому навчаються учні з інвалідністю, повинно бути спроектоване таким чином, щоб сприяти включенню та гарантувати їхню рівність впродовж усього періоду здобування освіти,⁸ наприклад, передбачати шкільний транспорт, який повинен бути повністю інклюзивним, доступним та безпечним; засоби водопостачання та санітарії, у тому числі для особистої гігієни, та туалетні кімнати; шкільні їдальні; місця для відпочинку. Держави-учасниці повинні взяти на себе зобов'язання щодо невідкладного введення універсального дизайну. Держави-учасниці повинні заборонити та передбачити міру покарання за спорудження будь-якої майбутньої освітньої інфраструктури, яка не є доступною, разом з цим створивши ефективний механізм моніторингу та встановивши часові рамки для забезпечення доступності усіх існуючих навчальних середовищ. Держави-учасниці повинні також взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення розумного пристосування у навчальних середовищах, коли це потрібно. Застосування універсального дизайну не виключає надання допоміжного обладнання, додатків та програмного забезпечення учням з інвалідністю, які можуть їх потребувати. Доступність – це динамічна концепція, і її застосування вимагає періодичного здійснення регуляторних та технічних коригувань. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб для усіх учнів, у тому числі для учнів з інвалідністю, були доступні сучасні інновації та новітні технології, призначені для полегшення навчання.

22 Комітет наголошує на поширеній проблемі браку підручників та навчальних матеріалів у доступних форматах та доступними мовами, у тому числі мовою жестів. Держави-учасниці повинні інвестувати у своєчасне розроблення ресурсів, надрукованих типографською фарбою або шрифтом Брайля, а також доступних у цифрових форматах, у тому числі з використанням інноваційних технологій. Державам-учасницям слід також розглянути можливість розроблення стандартів та інструкцій для конвертації друкованих матеріалів у доступні формати та мови, а також зробити доступність центральним аспектом закупівель у сфері освіти. Комітет нагадує про невідкладність ратифікації та впровадження Марракеського договору про полегшення доступу сліпих та осіб з вадами зору або іншими обмеженими можливостями сприймати друковану інформацію до опублікованих творів.

23 Доступність вимагає, щоб освіта на усіх рівнях відповідала статкам учнів з інвалідністю. Розумне пристосування не повинно тягти за собою додаткових витрат для учнів з інвалідністю. Обов'язкова, якісна, безплатна та доступна початкова освіта – це безпосередній обов'язок держав-учасниць. У відповідності до Порядку денного сталого розвитку до 2030 року, держави-учасниці повинні поступово приймати заходів для того, щоб усі діти, у тому числі діти з інвалідністю, завершували безплатну, якісну середню освіту, засновану на рівноправності, а також забезпечити рівний доступ для усіх жінок та чоловіків з інвалідністю до якісної технічної, професійної та вищої освіти

---

⁸ Стаття 9 («Доступність») Зауважень загального порядку № 2 до Конвенції про права осіб з інвалідністю (CRPD/C/GC/2)

доступної для них вартості, у тому числі до університетів, та до навчання впродовж життя. Держави-учасниці повинні забезпечити можливість для осіб з інвалідністю мати доступ як до державних, так і до приватних вищих навчальних закладів нарівні з іншими.

24 Прийнятність – це зобов'язання проектувати та втілювати усі пов'язані з освітою споруди, товари та послуги з повним урахуванням та повагою до вимог, культури, поглядів та мов осіб з інвалідністю. Форма та суть освіти, що надається, повинні бути прийнятними для всіх. Держави-учасниці повинні вжити конкретних дієвих заходів для того, щоб освіта була доброї якості для всіх.⁹ Інклюзія та якість – обопільні явища: інклюзивний підхід може суттєво сприяти покращенню якості освіти.

25 Пристосовність – Комітет закликає держави-учасниці застосовувати підхід на основі універсального дизайну для навчання (УДН). УДН – це набір принципів, що пропонують учителям та іншим працівникам основу для створення пристосованих навчальних середовищ та розробки інструкцій для задоволення багатоманітних потреб усіх учнів. Він базується на визнанні, що кожен учень навчається в унікальний спосіб, і передбачає розроблення гнучких способів навчання: створення привабливого середовища у класній кімнаті; підтримки високих очікувань для усіх учнів, при цьому передбачаючи різноманітні способи задовольняти цим очікуванням; розширення можливостей вчителів дивитись на своє викладання під іншим кутом; та зосередження на результатах навчання для всіх, у тому числі для учнів з інвалідністю. Навчальні плани необхідно задумувати, розробляти та застосовувати у відповідності до потреб кожного учня, із пристосуванням до них, та реагуванням на навчальні потреби учнів. Стандартизовані оцінювання потрібно замінити гнучкими та численними формами оцінювання та визнання прогресу кожної особи в напрямку широких цілей, що передбачають альтернативні шляхи навчання.

26 Пункт 2(b) також вимагає, щоб особи з інвалідністю мали змогу відвідувати початкові та середні школи в місцях свого проживання. Учні не повинні відправляти далеко від дому. Освітнє середовище повинно знаходитися в межах безпечної фізичної доступності для осіб з інвалідністю, у тому числі за допомогою безпечного транспорту, або буди доступним за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Однак, державам-учасницям не слід покладатися виключно на технології як на заміник прямого залучення учнів з інвалідністю та взаємодії з вчителями та рольовими моделями у самому навчальному середовищі. Активна участь разом з іншими учнями, у тому числі з братами та сестрами учнів з інвалідністю, є важливою складовою права на інклюзивну освіту.

27 Пункт 2 (с) вимагає від держав-учасниць забезпечити розумне пристосування для окремих учнів, щоб надати їм доступ до освіти нарівні з іншими. Під «розумністю» розуміється результат контекстуальної перевірки, яка включає в себе аналіз відповідності та ефективності пристосування та очікувану мету протидії дискримінації.

---

⁹ Зауваження загального порядку № 13 до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (E/C.12/1999/10)

При оцінюванні на предмет неспіврозмірного тягаря враховується наявність ресурсів та фінансові наслідки. Обов'язок забезпечити розумне пристосування належить до виконання, починаючи з моменту надходження відповідного запиту.¹⁰ На національному та місцевому рівні, а також на рівні навчальних закладів, та на усіх рівнях освіти повинні бути прийняті політики, які передбачатимуть зобов'язання щодо розумного пристосування. Ступінь, до якої забезпечується розумне пристосування, визначається в світлі загального зобов'язання розвитку системи інклюзивної освіти, максимально збільшуючи використання існуючих ресурсів та створюючи нові. Виправдання відсутності прогресу на шляху до створення системи інклюзивної освіти, що обґрунтовуються браком ресурсів або фінансовою кризою, становлять порушення статті 24.

28 Комітет ще раз наголошує відмінність між загальним обов'язком щодо забезпечення доступності та зобов'язанням забезпечити розумне пристосування.¹¹ Доступність слугує групам населення і базується на низці стандартів, що впроваджуються поступово. Незабезпечення доступності не може бути виправдане неспіврозмірністю або неналежною обтяжливістю. Розумне пристосування стосується окремої особи і є додатковим до обов'язку щодо забезпечення доступності. Особа може законно вимагати впровадження заходів розумного пристосування, навіть якщо держава-учасниця виконала свій обов'язок щодо забезпечення доступності.

29 Визначення того, що слід вважати співрозмірним або пропорційним, завжди залежить від контексту. Питання наявності пристосувань слід розглядати у зв'язку з більшою базою наявних освітніх ресурсів у системі освіти і не обмежувати його ресурсами, наявними у конкретному навчальному закладі; повинна існувати можливість передачі ресурсів у межах системи. Не існує універсальної формули розумного пристосування – різні учні з однаковою вадою можуть потребувати різних пристосувань. Пристосування можуть включати в себе зміну місця розташування класу, забезпечення різних форм комунікації у класі, збільшення шрифту, подання матеріалів і (або) предметів жестовою мовою, або надання роздаткових матеріалів у альтернативному форматі, призначення конспектувальника або перекладача, або надання учням дозволу користуватися допоміжними технологіями у навчанні та при здійсненні оцінювання. Необхідно також розглянути можливість забезпечення нематеріальних пристосувань, таких як виділення учням додаткового часу, зниження рівня фонового шуму, чуттєвого або сенсорного перевантаження, застосування альтернативних методів оцінювання або заміна певного елемента навчального плану альтернативним елементом. Для того, щоб забезпечити відповідність пристосування вимогам, волі, побажанням та вибору учня, та можливість його впровадження постачальником, необхідно проводити обговорення між органами влади у сфері освіти та постачальниками, навчальними закладами, учнем з інвалідністю та, в залежності від віку та здатності учня, та за необхідності, з його батьками/особами, що здійснюють догляд, і (або) членами сім'ї. Питання забезпечення розумного пристосування не може

---

¹⁰ Стаття 9 («Доступність») Зауважень загального порядку № 2 до Конвенції про права осіб з інвалідністю (CRPD/C/GC/2)

¹¹ Зауваження загального порядку № 2 до Конвенції про права осіб з інвалідністю (CRPD/C/GC/2).

обумовлюватися медичним діагнозом, а натомість повинно базуватися на аналізі соціальних бар'єрів, що перешкоджають здобуттю освіти.

30 Відмова у розумному пристосуванні є дискримінацією, а обов'язок забезпечити розумне пристосування застосовується невідкладно і не підлягає поступовому виконанню. Держави-учасниці повинні забезпечити наявність незалежних систем для моніторингу відповідності та ефективності пристосувань, а також передбачити безпечні, своєчасні та доступні механізми задоволення скарг у випадках, коли учні з інвалідністю або, у відповідних випадках, їхні сім'ї вважають, що їм не було надане належне розумне пристосування або вони зазнали дискримінації. Важливо передбачити інструменти захисту жертв дискримінації від переслідувань протягом процесу задоволення їхніх скарг.

31 Пункт 2 (d) встановлює, що учні з інвалідністю мають право на необхідну їм підтримку для полегшення їхнього ефективного навчання та надання їм можливості розкрити свій потенціал нарівні з іншими. Підтримка у сенсі загальної наявності послуг та засобів у системі освіти повинна забезпечувати, щоб учні з інвалідністю були здатні реалізовувати свій потенціал до максимального можливого рівня, у тому числі, наприклад, включати забезпечення достатньої підготовки та підтримки педагогічним працівникам, шкільним консультантам, психологам та іншим відповідним фахівцям сфери охорони здоров'я та соціальних служб, а також доступ до грантів на навчання та фінансових ресурсів.

32 Пункт 2 (e) вимагає безпосереднього надання належної неперервної персоналізованої підтримки. Комітет наголошує необхідність забезпечення індивідуалізованих освітніх планів, що можуть передбачати заходи розумного пристосування та конкретної підтримки, потрібної тому чи іншому учню, у тому числі надання допоміжних компенсуючих засобів, спеціальних навчальних матеріалів у альтернативних або доступних форматах, форм та засобів комунікації, допоміжного комунікаційного обладнання та інформаційних технологій. Підтримка також може полягати у наданні кваліфікованого навчального асистента, який закріплюється за одним або кількома учнями, в залежності від їхніх потреб. Індивідуалізовані освітні плани повинні враховувати особливості переходу учнів із сегрегованих умов та між рівнями освіти. Необхідно здійснювати регулярний моніторинг та оцінку ефективності цих планів із безпосереднім залученням відповідного учня. Характер такого забезпечення визначається у співпраці з учнем та, коли необхідно, з його батьками, особами, що здійснюють догляд, або третіми особами. Учень повинен мати доступ до механізмів звернення по допомогу, якщо підтримка не надається або не є достатньою.

33 Усі заходи підтримки повинні відповідати цілям інклюзії. Відповідно, вони повинні бути сплановані таким чином, щоб покращувати можливості учнів з інвалідністю бути активно залученими до роботи у класі та у позакласних заходах нарівні з їхніми однолітками, і не призводити до їх ізоляції.

34 Говорячи про пункт 3 статті 24, багатьом державам-учасницям не вдається забезпечити належні умови для засвоювання особами з інвалідністю, зокрема особами

із розладами спектру аутизму, та особами з комунікаційними та сенсорними розладами, життєвих, мовних та соціальних навичок, важливих для полегшення їхньої участі у процесі освіти та у місцевих спільнотах.

- a) Сліпим та слабозрячим учням повинні надаватися можливості засвоїти абетку Брайля, альтернативні шрифти, підсилювальні та альтернативні методи, способи і формати спілкування, а також навички орієнтації та мобільності. Потрібно підтримувати інвестиції у доступ до відповідних технологій та альтернативних систем спілкування для полегшення навчання. Також потрібно впроваджувати та заохочувати схеми взаємопідтримки та наставництва серед учнів.
- b) Глухим та слабочуючим учням повинна надаватися можливість засвоїти жестову мову, а також повинні вживатися заходи для визнання та заохочення мовної самобутності глухих. Комітет звертає увагу держав-учасниць на Конвенцію ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, яка встановлює право дітей навчатися їхньою власною мовою, та нагадує державам-учасницям, що пункт 4 статті 30 вимагає, щоб особи з інвалідністю мали право нарівні з іншими на визнання й підтримку їхньої особливої культурної та мовної самобутності, зокрема жестової мови та культури глухих. Крім того, учні зі зниженим слухом повинні також мати доступ до якісних логопедичних послуг, технології індукційної петлі та субтитрів.
- c) Навчання сліпих, глухих чи сліпоглухих учнів здійснюється з допомогою найбільш підходящих для особи з інвалідністю мов, методів і способів спілкування і в обстановці, що максимально сприяє засвоєнню знань, особистому і соціальному розвитку, як в умовах формальної школи, так і у неформальних навчальних середовищах. Комітет підкреслює, що для появи таких інклюзивних середовищ держави-учасниці повинні забезпечити необхідну підтримку, у тому числі шляхом надання ресурсів, допоміжних технічних засобів та забезпечення навичок орієнтації та мобільності.
- d) Учням з розладами спілкування повинна надаватися можливість висловлюватися та навчатися, використовуючи альтернативні або допоміжні засоби спілкування, які можуть включати в себе, але не обмежуються жестовою мовою, простими або високотехнологічними технічними засобами комунікації, такими як планшетні комп'ютери з виводом мовлення, засобами голосового виводу (VOCAS) або комунікативні книги. Держави-учасниці повинні здійснювати інвестиції у розвиток знань, технологій та послуг для сприяння доступу до відповідних технологій та альтернативних систем спілкування для полегшення навчання.
- e) Учні з труднощами соціальної комунікації повинні отримувати підтримку у вигляді адаптації в організації роботи у класі, включаючи роботу у парах, взаємонавчання, сидіння поруч з учителем та створення структурованого та передбачуваного середовища.

- f) Учні з інтелектуальними розладами повинні отримувати конкретні, помітні/візуальні та легкі для читання навчальні матеріали у безпечній, спокійній та структурованій навчальній обстановці, що спрямована на розвиток здібностей, що сприятимуть якнайкращій підготовці учня до самостійного життя та професійної підготовки. Держави-учасниці повинні інвестувати у створення інклюзивних інтерактивних класних кімнат з використанням альтернативних стратегій викладання та методів оцінювання.

35 Пункт 4 статті 24 вимагає, щоб держави-учасниці вживали належних заходів для залучення до роботи адміністративного, педагогічного та непедагогічного персоналу, який має навички для ефективної роботи у середовищі інклюзивної освіти та володіє жестовою мовою та (чи) абеткою Брайля, а також навичками орієнтації та мобільності. Наявність у навчальних закладах достатньої кількості кваліфікованого та відданого персоналу – це основний капітал для введення та сталого розвитку інклюзивної освіти. Брак розуміння та здібностей залишаються серйозною перешкодою на шляху до інклюзії. Держави-учасниці повинні забезпечити підготовленість усіх вчителів у питаннях інклюзивної освіти на основі моделі інвалідності, що базується на правах людини.

36 Держави-учасниці повинні інвестувати у залучення на роботу та неперервне навчання вчителів з інвалідністю, та забезпечити підтримку такому залученню та навчанню. Для цього, серед іншого, потрібно позбутися будь-яких законодавчих або політичних бар'єрів, які вимагають, щоб кандидати на посаду вчителя задовольняли певним медичним критеріям, та надати відповідне розумне пристосування для роботи таких вчителів. Їхня присутність сприятиме рівноправності осіб з інвалідністю, які бажають долучитися до професії вчителя, привносить у навчальні середовища унікальні знання та навички, а також стане внеском у подолання бар'єрів. Крім того, ці вчителі слугуватимуть важливими рольовими моделями.

37 Відповідно до пункту 5 статті 24, держави-учасниці повинні забезпечити можливість для осіб з інвалідністю мати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими. Для забезпечення рівного доступу, на цих рівнях необхідно виявити та ліквідувати ставленнєві, фізичні, лінгвістичні, комунікаційні, фінансові, юридичні та інші бар'єри на шляху до освіти. Для того, щоб особи з інвалідністю не піддавалися дискримінації, потрібно забезпечити розумне пристосування. Державам-учасницям слід розглянути можливість вжиття конкретних дієвих заходів у вищій освіті на користь учнів з інвалідністю.

3 ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВ-УЧАСНИЦЬ

38 Держави-учасниці повинні поважати, захищати та здійснювати кожну з істотних характеристик права на інклюзивну освіту: наявність, доступність, прийнятність, пристосованість. Зобов'язання *поважати* вимагає уникнення заходів, що перешкоджають реалізації права, наприклад, законодавства, яке виключає певних дітей

з інвалідністю з освіти, або відмови у доступності чи розумному пристосуванні. Зобов'язання *захистити* вимагає вжиття заходів, які запобігатимуть втручанню третіх осіб у реалізацію права, наприклад, батьків, що відмовляються віддавати дівчинку з інвалідністю до школи, або приватних навчальних закладів, які відмовляються зараховувати осіб з інвалідністю через їхні вади. Зобов'язання *здійснювати* вимагає вжиття заходів, які розширятимуть можливості осіб з інвалідністю та допомагатимуть їм реалізувати своє право на освіту, наприклад, забезпечення доступності навчальних закладів та застосування системою освіти належних ресурсів та послуг.

39 Стаття 4.2 вимагає від держав-учасниць вживати, максимально залучаючи наявні в неї ресурси, заходів щодо економічних, соціальних та культурних прав для поступового досягнення повної реалізації цих прав – у випадку необхідності удаючися до міжнародного співробітництва. Поступова реалізація означає, що держави-учасниці мають конкретне та неперервне зобов'язання «якомога швидко та ефективно йти» до повної реалізації статті 24.¹² Ця вимога несумісна із підтриманням двох систем освіти: звичайної та спеціальної (сегрегованої). Поступову реалізацію слід розуміти у відповідності до загального завдання Конвенції створити для держав-учасниць чіткі зобов'язання стосовно повної реалізації зазначених прав. Подібним чином, держави-учасниці заохочуються до перегляду бюджетних асигнувань на освіту, включаючи перенесення коштів на цілі розвитку інклюзивної освіти. Будь-які свідомі зворотні заходи у цій сфері не повинні чинити неспіврозмірного впливу на учнів з інвалідністю на жодному рівні освіти.¹³ Вони повинні бути лише тимчасовими заходами, обмеженими періодом кризи, бути необхідними та пропорційними, недискримінаційними, та передбачати усі можливі заходи для пом'якшення нерівності.¹⁴

40 Поступова реалізація не впливає на ті зобов'язання, що підлягають невідкладному виконанню. Згідно з Зауваженням загального порядку до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, держави-учасниці мають «мінімальне основне зобов'язання хоча б на мінімальному рівні забезпечити» здійснення кожної характеристики права на освіту.¹⁵ Таким чином, держави-учасниці повинні невідкладно впроваджувати такі основні права:

- a) Недопущення дискримінації в усіх аспектах освіти за будь-якими ознаками, що заборонені на міжнародному рівні. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб особи з інвалідністю не виключалися з освіти, та ліквідувати несприятливі структурні риси для досягнення ефективної участі та рівності усіх осіб з інвалідністю. Вони повинні вжити невідкладних кроків для подолання усіх правових, адміністративних та

---

¹² Див. пункт 9 Зауваження загального порядку № 3 до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права про природу зобов'язань держав-учасниць 1990 р. (пункт 1 статті 2 Пакту).

¹³ Див. Зауваження загального порядку № 3 до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права про природу зобов'язань держав-учасниць 1990 р. (пункт 1 статті 2 Пакту).

¹⁴ Лист Голови Комітету з економічних, соціальних та культурних прав державам-учасникам Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 16 травня 2012 року.

¹⁵ Зауваження загального порядку № 3 до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права про природу зобов'язань держав-учасниць 1990 р. (пункт 1 статті 2 Пакту).

інших форм дискримінації, що зашкоджують праву доступу до інклюзивної освіти. Вжиття конструктивних дієвих заходів не становить порушення права не піддаватися дискримінації у контексті освіти, за умови, що такі заходи не призводять до підтримання нерівних або окремих стандартів для різних груп.

- b) Розумні пристосування для недопущення виключення осіб з інвалідністю з освіти. Незабезпечення розумного пристосування вважається дискримінацією за ознакою інвалідності.
- c) Обов'язкову, безплатну початкову освіту, доступну для всіх. Держави-учасниці повинні вжити усіх належних заходів для гарантування цього права усім дітям та молодим людям на основі інклюзивності. У відповідності до Плану дій ЮНЕСКО з реалізації Порядку денного «Освіта-2030», Комітет закликає держави-учасниці «забезпечити доступ та завершення усіма дітьми та молоддю якісної освіти, яка повинна складатися з принаймні 12-річної якісної початкової та середньої освіти, що має бути безплатною, фінансуватися державою, бути інклюзивною та гарантувати рівноправність, при чому не менше дев'яти років освіти повинні бути обов'язковими, а також гарантувати різні можливості доступу до якісної освіти для дітей та молоді, що не відвідують школу».

Держави-учасниці повинні прийняти та впровадити національні стратегії у сфері освіти, які передбачатимуть надання освіти усіх рівнів усім учням на основі інклюзивності та рівних можливостей. Завдання освіти, описані у пункті 1 статті 24, накладають на держави-учасниці аналогічні зобов'язання, і, відповідно, слід вважати, що вони мають подібний рівень невідкладності.

41 Що стосується міжнародного співробітництва, та у відповідності до ЦСР 4 та Плану дій Порядку денного «Освіта-2030», усе двостороннє та багатостороннє співробітництво повинно сприяти забезпеченню інклюзивної і справедливої якісної освіти та заохочувати можливості навчання впродовж усього життя для всіх, у тому числі підтримувати розвиток потенціалу, обмін інформацією та передовими практиками, дослідження, технічну та економічну допомогу, та полегшувати доступ до доступних та допоміжних технологій. Усі дані та видатки міжнародної допомоги на освіту повинні бути деталізовані за типом вад. Потрібно передбачити механізм міжнародного співробітництва у сфері інклюзивної освіти з метою реалізацію ЦСР 4 та накопичення інформації, сприяння покращенню діалогу з питань розробки політики та моніторингу виконання.

4 ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ПОЛОЖЕННЯМИ КОНВЕНЦІЇ

42 Держави-учасниці повинні визнавати неподільність та взаємозалежність усіх прав людини. Освіта є невід'ємною складовою повної та ефективної реалізації інших прав.¹⁶ І навпаки, право на інклюзивну освіту може бути реалізоване лише за умови забезпечення деяких інших прав. Воно повинно підкріплюватися створенням інклюзивних середовищ на більш широкому суспільному рівні. Це неминуче спричинить прийняття моделі інвалідності, що базуватиметься на правах людини, за якої буде визнано зобов'язання ліквідувати суспільні бар'єри, що слугують для виключення та маргіналізації осіб з інвалідністю, а також прийняття заходів для забезпечення реалізації прав, які наводяться нижче.

43 Стаття 5 закріплює принцип рівного захисту усіх осіб перед законом і за законом. Держави-учасниці повинні заборонити будь-яку дискримінацію за ознакою інвалідності й гарантувати особам з інвалідністю рівний та ефективний захист від дискримінації на будь-якому ґрунті. Для подолання системної та структурної дискримінації та для забезпечення «рівного користування законом» держави-учасниці повинні вжити конкретних дієвих заходів, таких як ліквідація архітектурних, комунікаційних та інших бар'єрів, що перешкоджають доступу до звичайної освіти.

44 Стаття 6 визнає, що жінки з інвалідністю та дівчата з інвалідністю піддаються множинній дискримінації, і держави-учасниці повинні вжити належних заходів, щоб гарантувати їм реалізацію їхніх прав нарівні з іншими. Комплексна дискримінація та виключення становлять значні бар'єри для реалізації права жінок та дівчат з інвалідністю на освіту. Держави-учасниці повинні виявити та ліквідувати ці бар'єри, включаючи, серед іншого, насильство за ознакою статі, недостатнє цінування освіти жінок та дівчат, і запровадити конкретні заходи для забезпечення того, щоб реалізація їхнього права на освіту не утруднювалася дискримінацією за ознакою статі та (чи) інвалідності, стигматизацією чи забобонами. Зі шкідливими гендерними стереотипами та стереотипами за ознакою інвалідності потрібно боротися за допомогою підручників та навчальних планів. Освіта відіграє життєво важливу роль у боротьбі з традиційними гендерними уявленнями, на яких тримаються патріархальні та патерналістські суспільні структури.¹⁷ Держави-учасниці повинні забезпечити доступ та утримання дівчат та жінок з інвалідністю в освіті, а також реабілітаційні послуги, оскільки вони слугують інструментами для їхнього розвитку, поліпшення становища та розширення прав і можливостей.

45 У статті 7 стверджується, що в усіх діях першочергова увага приділяється вищим інтересам дитини. Вищі інтереси – це концепція, метою якої є забезпечення повного та ефективного здійснення дітьми усіх прав людини та цілісного розвитку дитини.¹⁸ Визначаючи вищі інтереси дитини з інвалідністю, завжди необхідно враховувати погляди та особисту ідентичність самої дитини, питання збереження сім'ї, опіки, захисту та безпеки дитини, будь-яку особливу вразливість, а також право дитини

---

¹⁶ Див. Зауваження загального порядку № 11 («План заходів щодо початкової освіти») (1999 р.) та 13 («Право на освіту») (1999 р.) Комітету з економічних, соціальних та культурних прав.

¹⁷ Концептуальна записка Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок до проекту Зауваження загального порядку про право дівчат та жінок з інвалідністю на освіту, 2014 р.

¹⁸ Зауваження загального порядку № 14 до Конвенції про права дитини (CRC/C/GC/14), травень 2013 р.

на здоров'я та освіту. Конвенцією про права дитини встановлено, що вищі інтереси дитини повинні слугувати основою, на якій визначаються програмні настанови у сфері освіти та надання освітніх послуг. Стаття 7 також встановлює, що діти з інвалідністю повинні мати право висловлювати з усіх питань, що їх зачіпають, свої погляди, відповідно до їхнього віку та зрілості, нарівні з іншими дітьми, й отримувати допомогу, яка відповідає інвалідності та вікові. Гарантування права дітей брати участь у їх власній освіті повинно застосовуватися до дітей з інвалідністю нарівні з іншими і стосуватися їх власного навчання та індивідуалізованих освітніх планів, в межах педагогіки, що застосовується у класній кімнаті, за допомогою шкільних рад, при розробленні шкільних політик та систем, та при розробленні освітньої політики у більш широкому сенсі.¹⁹

46 Стаття 8 закликає до вжиття заходів для боротьби зі стереотипами, забобонами та шкідливими звичаями стосовно осіб з інвалідністю, зокрема з тими, що стосуються жінок та дівчат з інвалідністю, осіб з інтелектуальними розладами та осіб, що потребують інтенсивної підтримки. Ці бар'єри утруднюють як доступ до системи освіти, так і ефективне навчання у ній. Комітет відзначає, що деякі батьки дітей без інвалідності забирають своїх дітей з інклюзивних шкіл – така практика базується на недостатній обізнаності та розумінні природи інвалідності. Держави-учасниці повинні вживати заходів для розбудови культури багатоманітності, участі та залученості у житті громади, та для пропагування інклюзивної освіти як інструменту для досягнення якісної освіти для всіх учнів (як з інвалідністю, так і без), батьків, вчителів та керівників шкіл, а також місцевої громади та суспільства. Держави-учасниці повинні забезпечити наявність механізмів для сприяння розвитку системи освіти на усіх рівнях, а також поваги до прав осіб з інвалідністю серед батьків та суспільства в цілому. До усіх просвітницьких заходів потрібно залучати громадянське суспільство, і зокрема організації осіб з інвалідністю.

47 Статті 9 та 24 тісно пов'язані між собою. Доступність є передумовою повної та рівної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства. Особи з інвалідністю не можуть ефективно реалізувати своє право на інклюзивну освіту без архітектурно-доступного середовища, у тому числі шкіл та усіх інших місць, пов'язаних з навчанням, без доступного громадського транспорту, послуг, інформації та комунікації. Форми та засоби викладання повинні бути доступними та використовуватись у доступних середовищах. Усе середовище, в якому знаходяться учні з інвалідністю, повинно бути спроектоване таким чином, щоб сприяти розвитку інклюзії. З іншого боку, сама інклюзивна освіта – це потужний інструмент для сприяння доступності та універсального дизайну.

48 Комітет звертає увагу держав-учасниць на зауваження загального порядку до статті 12 (CRPD/C/GC/1) і наголошує, що інклюзивна освіта дає можливість розвинути можливості висловлення учнями з інвалідністю своєї волі та бажань, зокрема тими учнями, що мають психологічні або інтелектуальні порушення. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб інклюзивна освіта сприяла розвитку впевненості осіб з

---

¹⁹ Зауваження загального порядку № 12 до Конвенції про права дитини

інвалідністю для здійснення їхньої правоздатності, надаючи при цьому необхідну підтримку на усіх рівнях освіти, у тому числі, за їхнім бажанням, для зменшення майбутніх потреб у підтримці такого здійснення правоздатності.

49 Особи з інвалідністю, особливо жінки та дівчата, можуть непропорційно піддаватися насильству та нарузі, включаючи фізичні та принижуючі покарання з боку працівників освіти, наприклад, застосування засобів стримування та усамітнення, а також цькування у школі та по дорозі до школи. Стаття 16 вимагає, щоб держави-учасниці вживали усіх належних заходів для захисту осіб з інвалідністю від усіх форм насильства та наруги, у тому числі сексуального насилля, та для запобігання таким проявам. Такі заходи повинні враховувати вік, стать та інвалідність. Комітет рішуче схвалює рекомендації Комітету з прав дитини, Комітету з прав людини та Комітету з економічних, соціальних і культурних прав, згідно з якими, держави-учасниці повинні заборонити усі форми тілесного покарання, жорстокого, нелюдського та такого, що принижує людську гідність, ставлення у будь-яких обставинах, у тому числі у школах, та передбачити ефективні міри покарання проти порушників.²⁰ Комітет заохочує школи та інші центри освіти залучати учнів, включаючи учнів з інвалідністю до розробки політик, у тому числі доступних механізмів захисту, щодо дисциплінарних заходів та цькування, у тому числі цькування в інтернеті, яке стає все більш поширеним у житті учнів, особливо дітей.

50 Інклюзивна освіта вимагає визнання права осіб з інвалідністю жити у звичайних місцях свого проживання та бути включеними і залученими до місцевої спільноти (стаття 19). Воно також вимагає визнання рівного права осіб з інвалідністю на сімейне життя, або, за його відсутності, альтернативного догляду у місці їхнього постійного проживання. Дітям, що перебувають під опікою держави-учасниці, які проживають, наприклад, в умовах патронажного виховання, або у притулках, повинно бути забезпечене право на інклюзивну освіту та право оскаржувати рішення держави-учасниці, яка відмовляє їм у праві на інклюзивну освіту. Забагато осіб з інвалідністю все ще проживають у спеціальних закладах постійного перебування, не мають доступу до послуг, що надаються за місцем проживання, включаючи освіту, а, відповідно, і до права на сімейне життя, життя у спільноті, свободу об'єднань, захист від насилля та доступ до правосуддя, та інших. Введення інклюзивної освіти у місцевих громадах повинно відбуватися паралельно зі стратегічним зобов'язанням щодо ліквідації спеціальних установ для осіб з інвалідністю (див. пункт 64). Державам-учасницям слід взяти до уваги ту роль, яку відіграватиме здійснення права на інклюзивну освіту у розвитку сил, умінь та компетентностей, необхідних усім особам з інвалідністю для того, щоб насолоджуватися життям у власній місцевій громаді, отримувати від цього користь та робити внесок у неї.

51 Для ефективної реалізації інклюзивної освіти, особам з інвалідністю має бути гарантована самостійна індивідуальна мобільність (стаття 20). У випадках, коли належного транспорту ще немає в наявності, і коли немає персональних асистентів, які допомагали б із доступом до навчальних закладів, особам з інвалідністю, зокрема

---

²⁰ Зауваження загального порядку № 8 до Конвенції про права дитини (CRC/C/GC/8), березень 2007 р.

сліпим та слабозрячим, повинне бути надане належне навчання навичкам мобільності для підвищення їхньої самостійності. Держави-учасниці повинні також надати особам з інвалідністю можливість придбавати засоби та пристрої, що полегшують мобільність, за доступною вартістю.

52 Реалізація права осіб з інвалідністю на найбільш досяжний рівень здоров'я без дискримінації (стаття 25) є невід'ємним елементом для отримання користі від освіти. Здатність відвідувати навчальні середовища й ефективно навчатися серйозно страждає від недостатнього доступу до послуг охорони здоров'я та відповідного догляду. Держави-учасниці повинні створювати програми з охорони здоров'я, гігієни та харчування з урахуванням гендерної перспективи, і які були б інтегровані у послуги освіти та дозволяли б здійснювати неперервний моніторинг усіх потреб щодо охорони здоров'я. Такі програми повинні розроблятися на засадах універсального дизайну та доступності, передбачати регулярні відвідування шкільного медпрацівника та медичні огляди, та налагодження громадського партнерства. Особам з інвалідністю, нарівні з іншими, повинно надаватися у доступних форматах пристосоване до їхнього віку всеохоплююче та інклюзивне статеve виховання, що базуватиметься на наукових доказах та стандартах прав людини.

53 Держави-учасниці повинні вживати ефективних заходів для надання абілітаційних та реабілітаційних послуг у межах системи освіти, включаючи послуги, спрямовані на охорону здоров'я, розвиток професійних, фізичних, соціальних здібностей осіб з інвалідністю, консультаційні та інші послуги (стаття 26). Такі послуги необхідно починати надавати якомога раніше, при чому вони повинні ґрунтуватися на багатопрофільній оцінці сильних сторін учня, сприяти максимальній незалежності, самостійності, повазі до людської гідності, розвитку повних фізичних, розумових, соціальних та професійних здібностей, інклюзії та участі в усіх аспектах життя. Комітет наголошує важливість підтримки розвитку реабілітації, включаючи ранню ідентифікацію, у місцях проживання, та взаємопідтримку.

54 Якісна інклюзивна освіта повинна готувати осіб з інвалідністю до трудового життя шляхом формування знань, умінь та впевненості, необхідних для участі у відкритому ринку праці та у відкритому, інклюзивному та доступному трудовому середовищі (стаття 27).

55 Реалізація права на інклюзивну освіту сприяє підсиленню повноцінної участі у політичному та суспільному житті. Навчальні плани для усіх учнів повинні передбачати тему прав і обов'язків громадянина, а також розвиток умінь самостійного захисту своїх прав та представлення своїх інтересів як фундаментальної основи для участі у політичному та суспільному процесі. Суспільне життя включає створення студентських організацій, таких як студентські клуби, та участь у них, і держави-учасниці повинні сприяти розвитку середовища, у якому особи з інвалідністю матимуть можливість формувати, приєднуватися, ефективно та усебічно брати участь у таких студентських організаціях за допомогою будь-яких форм спілкування та мов за власним вибором (стаття 29).

56 Держави-учасниці повинні ліквідувати бар'єри та сприяти доступності і наявності інклюзивних можливостей для осіб з інвалідністю брати нарівні з іншими участь в іграх, дозвіллі та спортивних заходах у шкільній системі, позакласних заходах у школі та в інших навчальних середовищах (стаття 30).²¹ У навчальному середовищі повинні бути передбачені належні заходи для забезпечення можливостей доступу осіб з інвалідністю до культурного життя, розвитку та застосування їхнього творчого, мистецького та інтелектуального потенціалу, не лише для власної користі, а й для збагачення суспільства. Такі механізми повинні забезпечити, щоб особи з інвалідністю мали право на визнання їхньої особливої культурної та лінгвістичної ідентичності, у тому числі жестової мови та культури глухих.

5 ВИКОНАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

57 Комітет виявив ряд стійких труднощів, з якими стикаються держави-учасниці при виконанні статті 24. Для впровадження та підтримки інклюзивної системи освіти для усіх осіб з інвалідністю на національному рівні необхідно вживати таких заходів:

58 Відповідальність за освіту осіб з інвалідністю на усіх рівнях, разом з освітою інших, повинна бути покладена на міністерство освіти. У багатьох країнах, освіта осіб з інвалідністю сьогодні відсунута на узбіччя і передана у відання міністерств соціального забезпечення та (чи) охорони здоров'я, що призвело, серед іншого, до її виключення з загального законодавства і політики у сфері освіти, планування та виділення ресурсів, до нижчого рівня фінансування освіти осіб з інвалідністю у розрахунку на особу, до відсутності всеохоплюючих та узгоджених структур для підтримки інклюзивної освіти, відсутності комплексного збору даних щодо прийому до навчальних закладів, утримання у них, навчальних досягнень, а також до неспроможності сформувавши інклюзивну освіту вчителів. Держави-учасниці повинні вживати невідкладних заходів для передачі освіти учнів з інвалідністю у компетенцію міністерства освіти.

59 Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб всеохоплююче та міжвідомче зобов'язання щодо розвитку інклюзивної освіти поділялося усім урядом в цілому. Його не можна виконати силами самих лише міністерств освіти. Для того, щоб добитися комплексного підходу і співробітництва заради виконання єдиного спільного порядку денного, усі міністерства та комісії, сфера компетенції яких пов'язана з істотними статтями Конвенції, повинні взяти на себе зобов'язання брати участь у розвитку системи інклюзивної освіти та узгоджувати свої позиції з цього приводу. Для підтримки таких зобов'язань необхідно передбачити механізми звітування для усіх міністерств. Також потрібно налагоджувати партнерські стосунки з постачальниками послуг, організаціями осіб з інвалідністю, ЗМІ, організаціями громадянського суспільства більш широкого профілю, місцевими органами влади, студентськими та учнівськими організаціями та федераціями, університетами, педагогічними

---

²¹ Зауваження загального характеру № 17 до Конвенції про права дитини (CRC/C/GC/17), квітень 2013 року

навчальними закладами.

60 Держави-учасниці повинні на усіх рівнях впроваджувати і вводити законодавство, що базуватиметься на моделі інвалідності на основі прав людини та повністю відповідатиме положенням статті 24. Комітет нагадує, що пункт 5 статті 4 вимагає, що федеративні держави повинні забезпечити виконання положень статті 24 в усіх частинах держави-учасниці без жодних обмежень чи вилучень.

61 Необхідно створити всеохоплюючу та узгоджену законодавчу та програмну базу щодо інклюзивної освіти і передбачити чіткі та достатні часові рамки для її впровадження, а також санкції за порушення. Така законодавча база повинна охоплювати питання гнучкості, багатоманітності та рівності в усіх навчальних закладах для усіх учнів та визначати сфери відповідальності на усіх рівнях органів влади. Її основні елементи включатимуть:

- a) Дотримання міжнародних стандартів щодо прав людини.
- b) Чітке визначення інклюзії та її конкретні завдання на усіх рівнях освіти. Принципи та практики інклюзії повинні вважатися невід'ємною частиною реформи, а не просто певною додатковою програмою.
- c) Матеріальне право на інклюзивну освіту як ключовий елемент законодавчої бази. Наприклад, необхідно замінити положення, які визначають певні категорії учнів як «нездатних до навчання».
- d) Гарантування учням з інвалідністю та без однакового права щодо доступу до можливостей інклюзивного навчання у загальній системі освіти, а також щодо необхідних послуг підтримки для окремих учнів на усіх рівнях.
- e) Вимогу щодо проектування та будівництва усіх нових шкіл у відповідності до принципу універсального дизайну із застосуванням стандартів доступності, та часові рамки для адаптації існуючих шкіл відповідно до Зауваження загального порядку № 2 Комітету з прав осіб з інвалідністю (CRPD/C/GC/2). Для виконання цього елемента вітається використання державних закупівель товарів та послуг.
- f) Введення всеохоплюючих стандартів якості інклюзивної освіти та механізмів моніторингу для відстеження прогресу щодо їх виконання на усіх рівнях з урахуванням аспектів інвалідності, а також з метою забезпечення виконання політик та програм та виділення необхідних інвестицій.
- g) Введення доступних механізмів моніторингу для забезпечення виконання політики разом з необхідними інвестиціями.
- h) Визнання необхідності розумного пристосування для підтримки інклюзії, що базуватиметься, в першу чергу, на стандартах у сфері прав людини, а не на

ефективному використанні ресурсів, одночасно із мірами покарання за ненадання розумного пристосування.

- i) Усе національне законодавство, яке може потенційно впливати на інклюзивну освіту, повинно чітко вказувати інклюзію своєю конкретною метою.
- j) Узгоджену систему для раннього виявлення, оцінювання та надання підтримки, що потрібна особам з інвалідністю для процвітання в інклюзивних навчальних середовищах.
- k) Зобов'язання місцевих органів влади здійснювати планування та надання послуг для усіх учнів, у тому числі для осіб з інвалідністю, в інклюзивних середовищах та класах, у тому числі на найбільш підходящих мовах, у доступних форматах, формах та засобах спілкування.
- l) Встановлення законодавства, яке гарантуватиме усім особам з інвалідністю, включаючи дітей, право бути почутими та право на врахування їхньої точки зору у системі освіти, у тому числі через систему шкільних рад, керівних органів, органів місцевого самоврядування та державної влади, а також механізми опротестування та оскарження рішень у сфері освіти.
- m) Налагодження партнерських стосунків та координації дій між усіма зацікавленими особами, включаючи осіб з інвалідністю, через організації, що їх представляють, різні агенції, організації розвитку, неурядові організації (НУО), батьків та осіб, що здійснюють догляд за особами з інвалідністю.

62 Законодавство повинно підкріплюватися галузевим планом у сфері освіти, який розроблятиметься у співпраці з організаціями осіб з інвалідністю, у тому числі дітей, і докладно визначатиме процес впровадження системи інклюзивної освіти. Він повинен містити часові рамки та вимірювані цілі, у тому числі заходи для забезпечення узгодженості заходів. Для того, щоб означити вихідну лінію для вимірювання подальшого прогресу, такий план повинен базуватися на всеохоплюючому аналізі нинішнього становища у контексті інклюзивної освіти, у тому числі на даних стосовно, наприклад, нинішніх бюджетних асигнувань, якості збору даних, кількості дітей з інвалідністю, що не відвідують шкіл, труднощів та бар'єрів, існуючих законів та політик, основних занепокоєнь осіб з інвалідністю, сімей та держав-учасниць.

63 Держави-учасниці повинні вводити незалежні, ефективні, доступні, прозорі, безпечні та забезпечені правовою санкцією механізми оскарження та правового захисту у випадках порушень права на освіту. Особи з інвалідністю повинні мати доступ до систем правосуддя, які знають, як працювати з особами з інвалідністю, і здатні розглядати позови, пов'язані з питаннями інвалідності. Держави-учасниці повинні також забезпечити широку публікацію та розповсюдження інформації про саме право на освіту та можливості оскарження відмов або порушень цього права, серед осіб з інвалідністю із залученням організацій, що їх представляють.

64 Інклюзивна освіта несумісна із поміщенням осіб з інвалідністю до спеціальних установ. Держави-учасниці повинні розпочати добре спланований та структурований процес відмови від поміщення осіб з інвалідністю до спеціальних установ. У цьому процесі потрібно врахувати такі аспекти: керований перехід із встановленням визначених часових рамок; введення законодавчої вимоги щодо розвитку забезпечення осіб з інвалідністю у місцях їхнього проживання, перенаправлення коштів та впровадження багатопрофільних систем для підтримки та посилення служб у місцях проживання; надання підтримки сім'ям; співпраця та консультації з організаціями осіб з інвалідністю, у тому числі дітей, а також батьків осіб з інвалідністю та осіб, що здійснюють догляд за ними. До повної реалізації процесу відмови від поміщення осіб з інвалідністю до спеціальних установ, особи, що знаходяться у таких закладах повинні невідкладно отримати доступ до інклюзивної освіти шляхом надання їм зв'язку з інклюзивними закладами освіти у місцях їхнього проживання.

65 Практика втручання у ранньому дитинстві може бути особливо цінною для дітей з інвалідністю, слугувати для посилення їхніх можливостей отримати користь від освіти, та сприяти їхньому зарахуванню до навчальних закладів та відвідуванню. Усі такі втручання повинні гарантувати повагу до гідності та самостійності дитини. У відповідності до ЦСР 4 та Порядку денного сталого розвитку до 2030 року, закликаємо держави-учасниці забезпечувати доступ до якісного раннього розвитку, догляду та допочаткового навчання, одночасно із наданням підтримки та навчання батькам та особам, що здійснюють догляд за дітьми молодшого віку з інвалідністю. За умови раннього виявлення та підтримки, діти молодшого віку з інвалідністю мають вищі шанси безперешкодного переходу у середовища допочаткової та початкової інклюзивної освіти. Держави-учасниці повинні забезпечити координацію між усіма дотичними міністерствами, органами влади, організаціями, організаціями осіб з інвалідністю та іншими партнерами з числа НУО.

66 Відповідно до статті 31, для формулювання політик, планів та програм держави-учасниці повинні здійснювати збирання належної деталізованої інформації з метою виконання їхніх зобов'язань за статтею 24. Вони повинні впроваджувати заходи для подолання браку точних даних щодо часток осіб з різними вадами, а також дефіциту досліджень та даних достатньої якості стосовно їхнього доступу до освіти, закріплення та просування у системі освіти, забезпечення розумного пристосування та пов'язаних з цим наслідків. Дані про учнів з інвалідністю, у тому числі тих, що й досі проживають в установах закритого типу, повинні фіксуватися під час переписів населення, опитувань, та у даних адміністративного рівня, включаючи інформаційну систему управління освітою. Для того, щоб мати можливість вживати ефективних заходів щодо ліквідації бар'єрів, що перешкоджають особам з інвалідністю мати доступ до якісної інклюзивної освіти, закріплюватися або просуватися в ній, держави-учасниці повинні також збирати деталізовані дані та свідчення про такі бар'єри. Повинні бути прийняті стратегії для подолання явища виключення осіб з інвалідністю зі стандартних механізмів збору кількісних та якісних даних, у тому числі небажання батьків визнавати існування дитини з інвалідністю, відсутність реєстрації народжень та «невидимості» в межах установ.

67 При розробленні планів у галузі освіти та міжгалузевих планів держави-учасниці повинні передбачати виділення достатніх фінансових та людських ресурсів на підтримку впровадження інклюзивної освіти, обсяг яких повинен відповідати поточному етапу її поступової реалізації. Для того щоб забезпечити право на освіту усіх осіб з інвалідністю, держави-учасниці повинні здійснити реформування своїх систем управління та механізмів фінансування. Держави-учасниці також повинні виділяти бюджетні кошти, використовуючи механізми, наявні в рамках процедур державних закупівель, а також партнерські стосунки з приватним сектором. При здійсненні цих асигнувань потрібно приділяти першочергову увагу, серед іншого, забезпеченню достатніх ресурсів для підвищення доступності існуючих навчальних середовищ у визначені терміни, інвестиціям в інклюзивну підготовку вчителів, забезпеченню розумних пристосувань, забезпеченню доступного транспорту до школи, забезпечення наявності належних та доступних підручників, навчальних та дидактичних матеріалів, забезпеченню наявності допоміжних технологій та жестової мови, а також проведенню просвітницьких ініціатив для подолання стигматизації та дискримінації, зокрема цькування у навчальних середовищах.

68 Комітет закликає держави-учасниці домогтися передачі ресурсів від сегрегованих середовищ на користь інклюзивних. Держави-учасниці повинні розробити модель фінансування, за якої інклюзивним навчальним середовищам виділятимуться ресурси та матеріальні заохочення на надання необхідної підтримки особам з інвалідністю. Визначення найбільш придатного підходу щодо фінансування у великій мірі ґрунтуватиметься на існуючому освітньому середовищі та вимогах потенційних учнів з інвалідністю, на яких впливатиме такий підхід.

69 Для надання педагогічним працівникам дошкільної, початкової, середньої, вищої та професійної освіти необхідних основних компетентностей та цінностей для роботи в інклюзивних навчальних середовищах, необхідно ініціювати процес відповідної освіти таких працівників. Це потребує внесення змін до підготовки вчителів як до початку ними трудової діяльності, так і в рамках навчання без відриву від роботи, для формування відповідних рівнів навичок у найкоротші терміни, з метою полегшення переходу до системи інклюзивної освіти. Усі педагогічні працівники повинні проходити тематичні навчальні одиниці (модулі) для підготовки до роботи в інклюзивному середовищі, а також практичне навчання на досвіді, за допомогою якого вони зможуть розвинути вміння та впевненість при вирішенні проблем за допомогою різноманітних ситуацій інклюзивного навчання. Основний зміст освіти педагогічного працівника повинен стосуватися розуміння людської багатоманітності, зростання та розвитку, моделі інвалідності на основі прав людини, а також інклюзивної педагогіки, у тому числі виявлення функціональних здібностей учнів (сильних сторін, здібностей та стилів навчання) для забезпечення їхньої участі в інклюзивних навчальних середовищах. Підготовка педагогічних працівників повинна включати в себе вивчення способів застосування відповідних допоміжних та альтернативних форм, засобів та форматів спілкування, таких як абетка Брайля, великий шрифт, доступні мультимедійні засоби, засоби easyread, простої мови, жестової мови та культури глухих, навчальних прийомів та матеріалів для підтримки осіб з інвалідністю. Крім того, вчителям потрібні практичне керівництво та підтримка, серед іншого, у таких

питаннях: надання індивідуалізованого викладання; викладання одного й того ж змісту із використанням різних методів викладання відповідно до стилів навчання та унікальних здібностей кожної особи; розробки та використання індивідуальних навчальних планів для підтримки конкретних навчальних вимог; а також введення педагогіки, побудованої навколо навчальних цілей учня.

70 Інклюзивна освіта потребує системи підтримки та ресурсів для педагогічних працівників у навчальних закладах усіх рівнів. Така система може включати в себе налагодження партнерських стосунків між сусідніми навчальними закладами, включаючи університети, поширення практик співробітництва, включаючи групове викладання, навчальні групи, процеси спільного оцінювання учнів, взаємопідтримку, обмін учнями та викладачами, а також партнерські стосунки з громадянським суспільством. Батьки або особи, що здійснюють догляд за учнями з інвалідністю, за необхідності можуть слугувати у якості партнерів у розробленні та виконанні навчальних програм, у тому числі індивідуалізованих навчальних планів. Вони можуть відігравати важливу роль, надаючи консультації та допомогу вчителям у питаннях підтримки окремих учнів, але це за жодних обставин не повинно ставати передумовою для допущення у систему освіти. Держави-учасниці повинні користуватися усіма можливими джерелами підтримки для вчителів, включаючи організації осіб з інвалідністю, учнів осіб з інвалідністю та представників місцевих громад, які можуть зробити значний внесок у формі взаємонаставництва, партнерських стосунків та вирішення проблем. Їхнє залучення пропонує додатковий ресурс у класній кімнаті, а також слугує для зміцнення зв'язків з місцевими громадами, руйнуючи бар'єри та роблячи громади більш чуйними та чутливими до сильних сторін та потреб учнів з інвалідністю.

71 Органи влади на усіх рівнях повинні володіти здатністю, відчувати зобов'язання та мати ресурси для впровадження законів, політик та програм для підтримки інклюзивної освіти. Держави-учасниці повинні забезпечити розробку та проведення навчання для інформування усіх відповідних органів влади про їхню відповідальність за законом, та з метою розуміння ними прав осіб з інвалідністю. Для впровадження політик та практик інклюзивної освіти потрібні такі вміння та знання: розуміння концепції права на інклюзивну освіту та її цілей, знання відповідного міжнародного та національного законодавства та політик, розроблення місцевих планів інклюзивної освіти, співробітництво та партнерство, підтримка, керівництво та нагляд за місцевими навчальними закладами, моніторинг та оцінювання.

72 Якісна інклюзивна освіта потребує методів оцінювання та моніторингу прогресу учнів, які враховуватимуть бар'єри, з якими стикаються учні з інвалідністю. Традиційні системи оцінювання, побудовані на основі стандартизованого тестування досягнень учнів, що використовуються у якості єдиного показника успішності як учнів, так і шкіл, можуть ставити учнів з інвалідністю у несприятливе становище. Основну увагу потрібно приділяти прогресу кожного окремого учня в напрямку досягнення широких цілей. За належної педагогічної методології, підтримки та пристосувань, усі навчальні плани можливо адаптувати таким чином, щоб вони відповідали потребам усіх учнів, включаючи учнів з інвалідністю. Системи інклюзивного оцінювання учнів можна

підсилити з допомогою системи індивідуалізованої підтримки.

73 У відповідності до статті 33 та з метою вимірювання прогресу на шляху до реалізації права на освіту шляхом створення системи інклюзивної освіти, держави-учасниці повинні розробити системи моніторингу з показниками структури, процесу та результатів, а також з конкретними орієнтирами та цілями для кожного показника згідно з ЦСР 4.²² Особи з інвалідністю, через організації, що їх представляють, повинні бути залучені як до визначення показників, так і до збору даних і статистики. Структурні показники повинні вимірювати бар'єри на шляху до інклюзивної освіти і не обмежуватися виключно збором даних, деталізованих за видом інвалідності. Показники процесу, такі як зміни у доступності фізичних середовищ, адаптація навчальних планів або підготовка педагогічних працівників, дозволять здійснювати моніторинг прогресу трансформацій. Також потрібно визначити показники результатів, наприклад, частку учнів з інвалідністю в інклюзивних навчальних середовищах, що проходять фінальну офіційну сертифікацію або отримують дипломи, або частку учнів з інвалідністю, яких допускають до середньої освіти. Держави-учасниці повинні також розглянути можливість вимірювання якості освіти за допомогою, наприклад, п'яти вимірів, рекомендованих ЮНЕСКО: поваги до прав, рівності, актуальності, доцільності, ефективності та дієвості. Можна також подумати про здійснення моніторингу конкретних дієвих заходів, наприклад, квот або матеріальних заохочень.

74 Комітет відмічає зростання у багатьох країнах освіти приватного сектору. Держави-учасниці повинні усвідомлювати, що право на інклюзивну освіту поширюється на усі освітні послуги, а не лише на ті, що надаються державними органами. Держави-учасниці повинні вживати заходів для захисту від порушень прав з боку третіх осіб, включаючи діловий сектор. У контексті прав на освіту, такі заходи повинні стосуватися зобов'язання гарантувати надання інклюзивної освіти та, за необхідності, включати законодавство та регулювання, моніторинг, нагляд та примусове виконання, а також прийняття політик для визначення рамок, у межах яких приватні підприємства можуть впливати на ефективну реалізацію та виконання прав особами з інвалідністю. Навчальні заклади, включаючи приватні навчальні заклади та підприємства, не повинні стягувати додаткову плату за доступність і (або) розумне пристосування.

---

²² Див. УВКПД, *Індикатори прав людини: Довідник стосовно вимірювання та впровадження (Human Rights Indicators: A guide to measurement and implementation)* (Нью-Йорк та Женева, 2012 рік)